

MARIAN FLIS¹

PRAWO WŁASNOŚCI I PRAWO DO POLOWANIA A ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY ŁOWIECKIE

Abstrakt. W ostatnich latach pojawiło się wiele kontrowersji dotyczących uwarunkowań prawnych w modelu i funkcjonowaniu łowiectwa w naszym kraju. Obecne rozwiązania prawne w tym zakresie sprawiają, iż prawo do polowania nie jest bezpośrednio powiązane z własnością gruntu, zwierzęta łowne w stanie wolnym stanowią dobro ogólnonarodowe, a ich prawnym właścicielem jest Skarb Państwa. Taka definicja własności zwierzyny jest swoistym podkreśleniem jej znaczenia jako wartości nadrzędnej w systemie środowiska przyrodniczego, jak również jego kształtowania i ochrony. W celu optymalizacji gospodarki łowieckiej w aspekcie zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego prowadzona jest ona w wyodrębnionych terenach administracyjnych, nazywanych obwodami łowieckimi, które wydzierżawiane są kołom łowieckim lub są zarządzane przez odpowiednie instytucje. Jednocześnie kontrowersje budzi prawna odpowiedzialność za szkody wyrządzane przez zwierzynę w uprawach rolnych. Scedowana jest ona na dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich, którzy zobowiązania te pokrywają ze środków własnych, w tym środków uzyskanych z tytułu sprzedaży tusz zwierząt łownych, które z mocy ustawy stanowią ich własność. Taka forma rozwiązań prawnych warunkuje dążenie do optymalizacji prowadzenia gospodarki łowieckiej, z jednoczesnym ograniczeniem kwestii odpowiedzialności za szkody przez prawnego właściciela zwierzyny w stanie wolnym.

Słowa kluczowe: prawo własności, prawo do polowania, szkoda łowiecka, odpowiedzialność za szkody, odszkodowania łowieckie

WPROWADZENIE

Łowieckie gospodarowanie zwierzyną opiera się na zasadach określonych przepisami prawa z uwzględnieniem wielowiekowych tradycji łowieckich. Pomimo iż związek społeczeństwa z łowiectwem podlega ciągłym zmianom i prze-

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie (e-mail: marian.flis@up.lublin.pl).

obrażeniom, współczesne łowiectwo określić można jako swoisty zespół skoordynowanych i planowych działań, mających na celu racjonalne gospodarowanie odnawialnymi zasobami przyrodniczymi, jakimi są zwierzęta łowne, zgodnie z założeniami ochrony przyrody oraz racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej. Na przełomie ostatnich lat obserwowane jest zjawisko swoistej niechęci do działań myśliwych oraz społecznego odbioru ich czynności i zachowań. Jednym z elementów kształtujących tego rodzaju odbiór łowiectwa jest niewątpliwie problematyka prawa własności i prawa do polowania, jak również rokrocznie pogłębiające się problemy, a niejednokrotnie również konflikty w zakresie odpowiedzialności za szkody wyrządzane przez zwierzynę w uprawach rolniczych.

PRAWO WŁASNOŚCI ZWIERZYN

Fundamentalną zasadą w zakresie prowadzenia gospodarki łowieckiej jest określenie podmiotu będącego właścicielem zwierząt łownych, czyli prawa własności zwierzyny. Regulacje w tym zakresie wynikają wprost z zapisów ustawy – Prawo łowieckie [1995], która definiuje zwierzęta łowne w stanie wolnym jako dobro ogólnonarodowe, stanowiące własność Skarbu Państwa, czyli *de facto* całego społeczeństwa. Taka definicja prawna własności zwierzyny, podkreślająca niewątpliwie jej znaczenie jako integralnego elementu składowego środowiska przyrodniczego, odbiega jednak od zdefiniowanego prawa własności w ujęciu cywilistycznym. Własność w ujęciu cywilistycznym oznacza rzeczy, a raczej przedmioty materialne [Ustawa – Kodeks cywilny 1964]. Odnosząc tego rodzaju sformułowanie do elementów przyrody, oznacza to, iż rzeczami są materialne części przyrody w stanie pierwotnym lub przetworzonym, które zostały wyodrębnione w sposób naturalny lub sztuczny i w stosunkach społeczno-gospodarczych traktowane są jako dobra samoistne. Mając na względzie fakt, że funkcjonowanie populacji zwierząt dziko żyjących w środowisku przyrodniczym nie mieści się w kanonach samoistności, nie mogą być one traktowane jako rzeczy, gdyż nie podlegają władzy ludzkiej do momentu ich uśmiercenia [Ignatowicz 1995, Radecki 2010]. Zwierzęta łowne, jako istoty żywe, zdolne do odczuwania bólu i cierpienia, nie są rzeczami, choć niektóre przepisy ich dotyczące traktują je jako rzeczy.

Tym samym przepisy prawa nie definiują szczegółowo podstaw do wnioskowania o konkretnym prawie do zwierzyny żywej, jednak dość szczegółowo normują prawo własności do zwierząt martwych. W przypadku gdy zwierzęta te zostały pozyskane zgodnie z przepisami prawa łowieckiego, ich tusze stanowią własność dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego, na którego terenie zwierzęta te zostały pozyskane. Warto w tym miejscu podkreślić, iż zwierzyna pozyskana przez myśliwego nie stanowi jego własności, a może być jedynie odkupiona od dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego, z zastrzeżeniem niemożności jej dalszej odsprzedaży [Ustawa – Prawo łowieckie 1995]. Z kolei w przypadku gdy do pozyskania doszło poza terenem obwodu łowieckiego lub z naruszeniem dopuszczalności warunków wykonywania polowania, tusze zwie-

rząt stanowią własność Skarbu Państwa, wchodzenie zaś w posiadanie tuszy takiej zwierzyny jest przestępstwem w rozumieniu przepisów prawa łowieckiego. Tak więc zwierzęta martwe, niezależnie od okoliczności związanych z ich uśmierceniem, stanowią zindywidualizowane przedmioty materialne, czyli rzeczy [Ustawa – Kodeks cywilny 1964].

PRAWO WŁASNOŚCI GRUNTU A PRAWO DO POLOWAŃ

W ostatnich latach coraz częściej pojawiają się stwierdzenia dotyczące niekonstytucyjności prawa łowieckiego w zakresie poszanowania własności indywidualnej, tzn. gruntów, na których prowadzona jest gospodarka łowiecka. Zagadnieniem spornym jest na przykład podział kraju na obwody łowieckie bez uwzględnienia własności gruntów rolnych i leśnych, a także położonych pod wodami. W myśl przepisów prawa łowieckiego cały kraj podzielony jest na obwody łowieckie, z wyjątkiem gruntów wyłączonych na mocy zindywidualizowanych przepisów tego prawa. Obwody łowieckie dzierżawione są przez koła łowieckie lub zarządzane przez odpowiednie jednostki [Ustawa – Prawo łowieckie 1995]. Ważna w tym względzie wydaje się być opłata dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich, tzw. tenuta dzierżawna, która odprowadzana jest do właściwych terytorialnie gmin.

Dzierżawy obwodu łowieckiego nie należy zatem utożsamiać z dzierżawą gruntów, które położone są w jego granicach administracyjnych. Dzierżawę obwodu łowieckiego utożsamiać należy raczej z dzierżawieniem prawa do prowadzenia gospodarki łowieckiej, w tym prawa do polowania na zwierzęta, które z mocy prawa są własnością Skarbu Państwa, a nie właściciela terenu. Tym samym nie ma większego znaczenia, kto jest właścicielem gruntów, na których prowadzona jest gospodarka łowiecka, w tym polowania, które nie wymagają formalnej zgody właściciela terenu i nie naruszają ewentualnych postanowień wynikających z ograniczenia prawa własności zawartego w art. 64 ust. 3 Konstytucji RP. Potwierdzeniem tego wydaje się być również fakt, iż prowadzenie gospodarki łowieckiej nie ogranicza właścicielowi gruntów możliwości prowadzenia zabiegów gospodarczych związanych z uprawą i pobieraniem pożytków z poszczególnych rodzajów roślin. W sytuacjach trudnych i konfliktowych właściciel gruntu posiada zarówno techniczne, jak i prawne możliwości w zakresie ograniczenia lub uniemożliwienia prowadzenia gospodarki łowieckiej na jego gruntach, na przykład poprzez ich ogrodzenie.

SZKODY ŁOWIECKIE

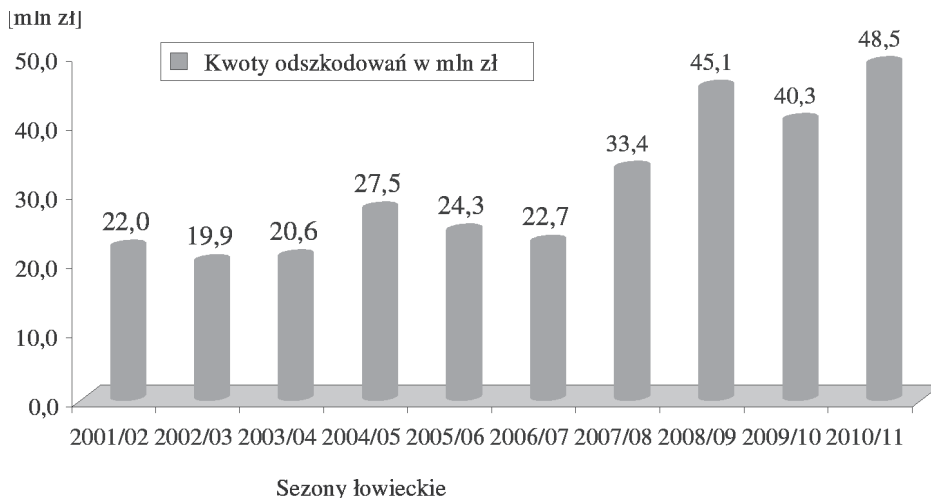
Przepisy prawa łowieckiego w sposób precyzyjny ujmują odpowiedzialność dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich za szkody związane z prowadzeniem gospodarki łowieckiej. Dzierżawcy lub zarządcy obwodów łowieckich zobligowani są do wynagradzania szkód wyrządzonych w uprawach i płodach rolnych przez dziki, łosie, jelenie, daniele i sarny, jak również szkód powstałych podczas polowania. Taka konstrukcja prawna w zakresie odpowiedzialności za

szkody łowieckie sprawia, iż Skarb Państwa, będący prawnym właścicielem zwierzyny, odpowiedzialnością za szkody w uprawach rolnych czynione przez tę zwierzynę obarczył inne podmioty prawne, a mianowicie dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich [Radecki 2010]. Jednocześnie, niejako w poczet realizacji zobowiązań w tym zakresie, środki pieniężne uzyskane z tytułu odsprzedaży tusz pozyskanych zwierząt łownych stanowią przychód podmiotów odpowiedzialnych za wynagradzanie szkód. Odpowiedzialność ta jest ograniczona (nie stanowi odpowiedzialności absolutnej), gdyż sprowadza się do wielkości rzeczywistej każdej szkody, nie obejmuje zaś utraconych korzyści, jakie poszkodowany mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono. Regulacje przepisów prawa łowieckiego w zakresie odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez zwierzynę są przepisami szczególnymi w odniesieniu do ogólnie przyjętych przepisów prawa cywilnego dotyczącego problematyki odpowiedzialności cywilno-prawnej za wszelkiego rodzaju szkody [Radecki 2010].

Odminną kwestię stanowią szkody powstałe w czasie polowania. Odpowiedzialność za tego rodzaju zniszczenia ściśle powiązana jest w faktem prowadzenia gospodarki łowieckiej. W momencie zaistnienia tego rodzaju szkód dzierżawca lub zarządca obwodu łowieckiego ma obowiązek ich wynagrodzenia, z zastrzeżeniem, iż nie jest to również odpowiedzialność absolutna, gdyż nie obejmuje utraconych korzyści [Ustawa – Prawo łowieckie 1995].

Szacowania szkód łowieckich oraz ustalania wielkości przysługującego odszkodowania dokonują uprawnieni przedstawiciele dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich [Rozporządzenie... 2010]. Ponieważ coraz częściej ten sposób ustalania wielkości odszkodowania jest kwestionowany przez rolników ze względu na znaczną uznaniowość w tym zakresie osoby lub osób szacujących poszczególne zniszczenia, więc ustawodawca zastrzegł, że w procedurze likwidacji szkód mogą brać udział przedstawiciele właściwych terytorialnie izb rolniczych, reprezentujących interesy poszkodowanych [Flis 2008]. Jednocześnie taka konstrukcja prawna sprawia, że cała procedura czynności związanych z szacowaniem szkód, jak również wypłaty odszkodowań nie obciążają prawnego właściciela zwierzyny, tj. Skarbu Państwa.

Zagadnienie to jest dość istotne, a w ostatnich latach przybiera na znaczeniu. Wynika to z faktu gwałtownego wzrostu liczebności populacji dzików, głównych sprawców szkód w uprawach rolnych [Flis 2009a, b, 2010a, b]. O ile wiosną 2001 roku stan liczebny tego gatunku w obwodach dzierżawionych szacowany był na około 107 tysięcy osobników, to w okresie ostatnich dziesięciu lat jego liczebność zwiększyła się ponaddwukrotnie [Budny i in. 2010, Flis 2010a, 2011]. Sytuacja ta sprawiła, że w tym samym okresie zobowiązania finansowe dzierżawców obwodów łowieckich rokrocznie wzrastały (rysunek 1). O ile w sezonie łowieckim 2001/2002 podmioty te za szkody w uprawach i płodach rolnych w skali kraju wypłaciły kwotę 22 mln złotych odszkodowań, to w sezonie 2007/2008 kwota wypłaconych odszkodowań wzrosła do 45,1 mln złotych, a w ostatnim sezonie łowieckim łączna kwota odszkodowań wypłaconych przez dzierżawców obwodów łowieckich wynosiła 48,5 mln złotych.

RYSUNEK 1. Kształtowanie się odszkodowań łowieckich wypłacanych przez dzierżawców obwodów łowieckich zrzeszonych w Polskim Związku Łowieckim
 FIGURE 1. Hunting indemnities paid by hunting leaseholders associated in Polish Hunting Association

Warto również zauważyć, że ustawowa odpowiedzialność dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich ograniczona jest do szkód w uprawach i płodach rolnych wyrządzanych wyłącznie przez 5 gatunków zwierzyny, określanej wspólnym mianem zwierzyny grubej. Takie rozwiązanie prawne powoduje, że dzierżawcy lub zarządcy obwodów łowieckich nie ponoszą odpowiedzialności za szkody inne niż w uprawach i płodach rolnych oraz szkody wyrządzone przez inne gatunki zwierząt łownych, niezależnie od ich klasyfikacji [Ustawa – Prawo łowieckie 1995]. Tym samym próby dochodzenia odszkodowań u dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich za innego rodzaju uszczerbki z udziałem dzikich zwierząt, w tym również na zdrowiu i mieniu, są bezprzedmiotowe.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Obecnie obowiązujące rozwiązania prawne w zakresie prowadzenia gospodarki łowieckiej opierają się na zapisach ustawy – Prawo łowieckie i aktów wykonawczych do tej ustawy. W myśl tych przepisów prawo do polowania nie jest związane z własnością gruntów, co sprawia, że łowiectwo jest szeroko dostępne dla ogółu społeczeństwa. Jednocześnie możliwość dzierżawy terenów administracyjnych w postaci obwodów łowieckich przez myśliwych zrzeszonych w kołach łowieckich, z jednoczesnym odprowadzaniem stosownych opłat z tego tytułu, sprawia, iż takie rozwiązania nie naruszają konstytucyjnego prawa własności.

Szereg wątpliwości budzą elementy związane z odpowiedzialnością za szkody w uprawach rolnych, zwłaszcza w ostatnich latach, kiedy nastąpiło gwałtowne zwiększenie populacji dzików, będących podstawowym sprawcą tego rodzaju uszkodzeń i zniszczeń.

Pomimo, pewnych niedoskonałości prawnych w zakresie odpowiedzialności za szkody łowieckie obecne rozwiązania wydają się być najefektywniejsze z punktu widzenia prawnego właściciela zwierzyny, tj. Skarbu Państwa, gdyż ustawodawca przeniósł niejako zobowiązania i zakres obowiązków w tej kwestii na myśliwych w zamian za środki uzyskiwane z tytułu sprzedaży tusz pozyskanych zwierząt, stanowiących prawną własność dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich.

BIBLIOGRAFIA

- Budny M., Kamieniarz R., Kolanoś B., Mąka H., Panek M., 2010: *Sytuacja zwierząt łownych w Polsce w latach 2008–2009*. „Biuletyn Stacji Badawczej w Czempiniu” 6: 23–25.
- Flis M., 2008: *Procedura szacowania szkód wyrządzonych przez zwierzęta w uprawach rolniczych*. „Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin” 248: 117–123.
- Flis M., 2009a: *Szkody w uprawach rolniczych w świetle szkodliwego oddziaływania rolnictwa na ekosystemy. Biotop. Zagrożenia biotopów leśnych*. Uniwersytet Opolski, Opole.
- Flis M., 2009b: *Wielkość szkód wyrządzanych przez dziki w uprawach rolniczych w obwodzie łowieckim polnym w latach 1999–2000 i 2008–2009*. „Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin” 254: 179–187.
- Flis M., 2010a: *Zmienność wielkości szkód wyrządzanych przez dziki w zróżnicowanych strukturach agrocenoz*. „Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin” 256: 193–204.
- Flis M., 2010b: *Szkody łowieckie w świetle uwarunkowań ekonomicznych i prawnych*. „Wieś i Rolnictwo” 4 (149): 95–103.
- Flis M., 2011: *Gospodarowanie populacją dzika w świetle uwarunkowań wyrządzanych szkód w ujęciu ekonomicznym i społecznym*. „Annals of Warsaw University of Life Sciences – SGGW, Land Reclamation” (w druku).
- Ignatowicz J., 1995: *Prawo rzeczowe*. Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa.
- Radecki W., 2010: *Prawo łowieckie. Komentarz*. Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 roku w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych. Dz.U. z 2010 r. nr 45, poz. 272.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny. Dz.U. z 2007 r. nr 82, poz. 557.
- Ustawa z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie. Dz.U. z 2009 r. nr 1223, poz. 1777.

THE RIGHT TO PROPERTY AND THE RIGHT TO HUNTING VERSUS RESPONSIBILITY FOR HUNTING DAMAGES

Abstract. Many controversies have surfaced recently in connection with the legal basis of the model and functioning of hunting in Poland. In accordance with the currently binding legal solutions in this respect the right to hunting is not directly linked to the ownership of land and wild animals constitute a national good whose legal owner is the State Treasury. Such definition of the ownership of wild animals represents a specific way of emphasizing their significance as a supreme value within the natural environment system, as well as their importance for the shaping and protection of the natural environment. To optimize hunting management as an aspect of environmental protection, it is being carried out within selected administrative areas, called hunting inspectorates, which are leased to hunting circles or managed by appropriate institutions. At the same time, issues associated with legal responsibility for damage done by game to cultivated fields arouses serious controversies. This responsibility is transferred to leaseholders or supervisors of hunting inspectorates, who cover the arising obligations from their own resources, including funds obtained from the

sale of the wild animals' carcasses which, by law, constitute their property. Such form of legal solutions determines the striving for optimization of hunting management and, simultaneously, limits the responsibility of the legal owner of game for damage done by it.

Key words: property rights, right to hunting, hunting damage, responsibility for hunting damages, hunting settlement